

do prostředí majoritní společnosti. Zatím pouze víme, že tu či onde začala působit agentura pro sociální začleňování.

Záleží na distribuci, ke komu až se dostane 4000 kusů publikace vydané s podporou MMR a MV ČR. Její jazyk ji místy činí méně přístupnou, než by bylo záhodno. Neodradí-li to však čtenáře a napomůže-li tento sborník alespoň trochu nabourat stereotypní představy o lidech na okrajích, za zdmi a závorami, pak nepochybně splnil svůj účel.

Dan Ryšavý

Rudolf R. Gräf:
Zigeunerpaläste. Die Architektur der Roma in Rumänien. Rumänische Akademie + Zentrum für Siebenbürgische Studien, Cluj-Napoca 2007, 153 s.

Autorem představované publikace je rumunský architekt Rudolf R. Gräf. Čtenář si ihned položí otázku, co přináší tato architektonická studie pro sociální vědu. Máme před sebou ten vzácný případ práce, kdy autor, ač původně vychází z naprosto rozdílné disciplíny, během terénního výzkumu přirozeně začne používat metody, které si obvykle nárokují právě sociální vědy. Cílem studie je zachytit svébytný typ architektury, který začali vytvářet rumunští „Romové“¹ po roce 1989. Autor si vyty-

čil jako předmět svého zkoumání architektonický styl, který nazývá cigánské paláce. Ač používá hromadné označení „Romové“, při bližším čtení lze zachytit, že ve většině popsaných vesnic pozoroval především skupinu Kalderašů, okrajově pak skupiny jiné (např. Ursari, Cositorari, Rudari, Curturari, Gabori nebo tzv. „hedvábní Cigáni“ v Temešváru a Resitě). Navíc z výše jmenovaných skupin se styl cigánských paláců týkal jen bohaté elity.

Kniha je členěna do tří částí. První část je zaměřena na obecný kontext vzniku architektury cigánských paláců, v níž Gräf popisuje základní rysy společností především kalderašských „Romů“, jejich pojetí rituální nečistoty, formování etnické identity, specifika sociální organizace. Zároveň nebylo možné vyhnout se i historicko-politickému kontextu života „Romů“ v Rumunsku. Druhá část je výstupem z autorovy výzkumné cesty po Rumunsku, na příkladu jednotlivých obcí se snaží zaznamenat na jednu stranu pravidelnosti, vyskytující se v estetice cigánských paláců, na druhou stranu pak regionální specifika, která se do této architektury promítla. Třetí část knihy pak představuje jakési zapojení předchozího empirického korpusu do společenskovevědních teorií.

Již na samém začátku výzkumu autor zjišťuje, že nevystačí jen s archivními materiály a fotodokumentací budov. Zcela organicky proto začal provádět terénní výzkum přesně podle antropologického střihu. Gräf při něm nahradil do té doby rozšířené pojetí této architektury coby paskvilu za nové

¹ Kolem označení „Rom“ by bylo samozřejmě možné vést diskuzi, autor sám v německém originále používá pro označení příslušné populace termíny *die Roma*, v samotném názvu a v kontextu architektury však používá termín *die Zigeunerarchitektur* nebo *die Zigeunerpaläste* (zde pře-

kládáno jako cigánské paláce). Populaci *die Roma* autor sice považuje za jednu homogenní skupinu, přesto však v konkrétních regionech rozlišuje mezi jednotlivými podskupinami.

pojetí, které vychází ze sociální praxe lidí, kteří tyto stavby tvoří a využívají. Cigánské paláce nejsou jen chybou či nevkusem stavitelů, ale plní sociální funkce, které jsou důležitější než technické funkce stavby. Každý architekt se do té doby musel pozastavit nad očividnými technickými nelogičnostmi těchto staveb (chybějící WC, koupelna či kuchyň, místnost bez oken apod.), teprve Gráf se však pokusil tyto jevy interpretovat. Tento cíl se mu podařilo naplnit, vytvořil jakýsi kulturní překlad, neboť v závěru čtenář skutečně nabývá dojmu, že podle logiky majitelů těchto paláců je vše na svém místě a vše v naprostém pořádku.

Autor popisuje situaci v dvanácti obcích různých velikostí a v různých rumunských regionech. Kromě podrobného popisu stavby autor sleduje, jak jsou její části využívány, jak byl dům stavěn a co jeho jednotlivé části pro majitele znamenají. Zcela neoddělitelným tématem v tomto případě je i způsob obživy majitelů příslušných paláců. Celkové rozložení paláců v obci také poukazuje na sociální strukturu „romských“ příbuzenských skupin. Autor přirovnává architekturu „Romů“ k „romské hudbě“ a hovoří pak o architektonické improvizaci. Ta obnáší zapojování motivů, se kterými se tvůrce setkává během života, a přízpůsobování se ostatním spoluhráčům.

Kromě společných formálně architektonických rysů (např. pagodové několikastupňové střechy, stříbřité okapy s dekorativně tepaným oplechováním, prostorová i plošná členitost fasády) mají „cigánské paláce“ společné i rozčlenění vnitřního prostoru. Nejdůležitějšími místnostmi paláce jsou slavnostní síň s dlouhým stolem a dekorativními stěnami a místnost, do níž se ukládá nevěstino věno po svatbě. Velký význam je často přikládán také

schodišti. Monumentální schodiště (často složené z hlavního středového schodiště, rozděleného do dvou v pravém úhlu ubíhajících větví) mohou svou plochou zabírat i tři čtvrtiny plochy celého půdorysu. Stavba je pak tvořena hlavně schodištěm a reprezentativní halou.

Celá stavba ostatně zpravidla nebývá určena k bydlení, ale pouze k reprezentování statusu. Gráf v této souvislosti poukazuje na absenci záchodu, koupelny a kuchyně, kteréžto jsou považovány za rituálně nečisté prostory, a proto v paláci nemají místo. Jsou vždy zcela mimo objekt v zahradě nebo přístavbě. Zahradní přístavby obvykle slouží také k obytným účelům. Cigánské paláce tudíž nenaplní obvyklé funkční charakteristiky obytných staveb, zato jsou beze zbytku nositeli prestižních znaků dané skupiny. Znaky prestiže jsou monumentální schody, honosná mnohastupňová střecha, četné arkády, barevné mozaiky a třeba i znak mercedesu vyvěšený na vcholu střechy, zkrátka vše, co jeho obyvatelé považují za ztělesnění prestiže. Autor dále analyzuje koncept prestiže u sledované populace, který se neprojevuje jen ve vztahu k architektuře.

Stavba cigánských paláců Gráf interpretuje v optice sociální praxe, jako prostředek sociální interakce, jako znak, který nese specifické významy. Stejně jako současná antropologie pod vlivem díla Clifford Geertze analyzuje kulturu jako text, autor tímto způsobem analyzuje architekturu. Architektonický styl „Romů“ v Rumunsku je stejně jako jazyk systémem znaků, které nesou významy. Tyto znaky jsou přenosné v čase a prostoru, srozumitelné pro samotné aktéry napříč rumunskými regiony. Samotný systém architekto-

nických znaků však podléhá změně (stejně jako jiné znakové systémy). Již za deset let autor zaznamenal posun ve vkusu směrem k preferenci umírněnějších, užitečnějších stylů. Tím jeho práce získává i diachronní perspektivu.

Představovaná práce je interdisciplinární studií *par excellence*, lze na ní dokonce ocenit i jistou společenskovední „nezkaženost“. Aniž by se autor dlouze zabýval diskutováním palčivých pojmů, jako je například identita, zaměřil se na co největší přínos nových věcných informací s důkladnými komentáři o způsobu získávání dat. Navíc svým záberem zasáhl do relativně volné niky antropologie domu, což je obor, v němž práce vztahující se k evropskému prostoru dnes prakticky absentují. Kniha tedy nepatří zdaleka jen do knihovny romistů či romologů, ale všech těch sociálních vědců, kteří si podobně jako Rudolf R. Gráf kladou otázky po prostoru, v němž člověk tráví nezanedbatelnou část svého života, uplatňuje svou kreativitu a směňuje sdělení, jež je schopen kódovat i dekódovat. Tímto prostorem není nic jiného než lidské obydlí.

Gabriela Fatková

Adam Votruba: *Pravda u zbojníka. Zbojnictví a loupežnictví ve střední Evropě*. Praha, Scriptorium 2010, 499 s.

Adam Votruba svou publikací *Pravda u zbojníka* vrací do české odborné literatury téma, které bylo zejména po polovině 20. století v centru zájmu řady významných

českých a slovenských folkloristů. Ve své době ho zaštiťovala idea sociální revolty prostého lidu, jež předznamenala i interpretační rámec vědeckých textů analyzujících folklorní skladby a artefakty lidového umění spojené se zbojnictvím. Ovšem vývoj vědy i společnosti otevřel cestu k dalším konceptům a teoriím, které umožňují dívat se na stará témata v novém kontextu. Autor nicméně primárně na folkloristy nenavazuje, i když se jich výběrem pramenů i komentáři dílčích interpretací nezříká. Jeho přístup je historický. Svá východiska vidí u historika Erica Hobsbawma, který definuje sociální zbojnictví jako univerzální sociální jev, vázaný na společensko-politický kontext venkovské společnosti – Adam Votruba hovoří o *stupni vývoje společnosti mezi rodovým společenstvím a kapitalismem*. Hobsbawmův koncept se pak implicitně objevuje v toku textu, jako nejsilnější a nejnosiější výkladový rámec.

Cílem autorova bádání bylo představit střeoevropského zbojníka a uvažovat o povaze zbojnictví v kontextu sledovaného regionu. V jeho rámci však hned na počátku Adam Votruba narazil na problém odlišného kulturněhistorického vývoje západní a východní části střední Evropy. Musel se vyrovnat s geografickou hranicí tradiční lidové kultury, která v podstatě odlišuje „západní“ lupiče a „východní“ zbojníky. Zavedl proto zastřešující, pokud možno významově neutrální označení loupežník. Vymezení loupežníka toliko jako člověka, který loupí, snímá z postavy morální rozměr, tak významný pro sociální zbojnictví a kriminální lupičství. Daný přístup badateli umožnil hledat odkazy na sledovaný sociální jev – zbojnictví v diskursu společností střední Evropy